

การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชา ของวิสาหกิจชุมชนสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Upstream Supply Chain Management of Cannabis Products by Community Enterprises towards Sustainable Development

ภูวกร อนันตรักษ์¹ เชษฐภณัฐ ปัญญวัชรวงษ์² และเอกนรี ทูมพล³
Phuwakorn Anantarak¹ Chetphanat Panyavacharawonhse² and Aeknaree Toomphol³

Received: May 23, 2023

Revised: November 29, 2023

Accepted: November 30, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชาของวิสาหกิจชุมชน สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากกัญชาเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากภาครัฐ อันเนื่องมาจากประโยชน์ทางการแพทย์และมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงมาก แต่เนื่องจากการผลิต (ปลูก) กัญชาของวิสาหกิจชุมชน ถูกควบคุมด้วยข้อกำหนด กอปรกับการขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิต ความไม่แน่นอนของราคา และคุณภาพของผลผลิต เพื่อพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิต (ปลูก) กัญชา การจัดการห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยดำเนินการกำกับดูแลตลอดทั้งกระบวนการผลิต ตั้งแต่จัดหาวัตถุดิบ การผลิต การขนส่ง จนถึงการส่งมอบที่ครอบคลุมการจัดการผลกระทบทั้ง 3 ด้านอย่างสมดุล ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการนำการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้กับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิต (ปลูก) กัญชา จะเป็นการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ เพิ่มมูลค่าผลผลิต เพิ่มโอกาส ลดต้นทุน ลดความเสี่ยง และนำพาอุตสาหกรรมการผลิต (ปลูก) กัญชาสู่ความยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำ ผลิตผลกัญชา วิสาหกิจชุมชน การพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ อาจารย์ประจำ คณะโลจิสติกส์และเทคโนโลยีการบิน มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร 10260 เบอร์โทรศัพท์ 02-7447356 e-mail: icza_3@hotmail.com

² ผู้อำนวยการหลักสูตรหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจโลจิสติกส์และโซ่อุปทาน คณะโลจิสติกส์และเทคโนโลยีการบิน มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก e-mail: chetphanat@southeast.ac.th

³ รองคณบดีคณะโลจิสติกส์และเทคโนโลยีการบิน มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก e-mail: aeknaree@southeast.ac.th

Abstract

The objective of this article is to present guidelines for the sustainable management of the upstream cannabis supply chain in community enterprises. Cannabis is a new economic plant that has received government support due to its high medicinal and economic value. However, since the production (growers) of community enterprises is legally controlled, a lack of knowledge and understanding of upstream supply chain management is causing problems related to production costs, price uncertainty, and product quality. To develop the operational potential of cannabis products with community enterprises, upstream supply chain management towards sustainable development is absolutely necessary, with supervision throughout the production process. Starting from the procurement of raw materials to production, transportation, and delivery, all three aspects of impact management need to be balanced, including the economic, social, and environmental factors. By implementing sustainable upstream supply chain management for community enterprise producers, the business's competitiveness can be enhanced. This can be achieved by increasing productivity and potential opportunities, reducing costs and the associated risks, and guiding the cannabis production industry towards long-term sustainability.

Keywords: Upstream Supply Chain Management, Cannabis Products, Community Enterprises, Sustainable Development

บทนำ

ภาคการเกษตรเป็นภาคการผลิตที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย การพัฒนาการเกษตรให้ยั่งยืน จึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ ซึ่งรัฐบาลเล็งเห็นถึงความสำคัญระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566 - 2570) ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่า อย่างยั่งยืน” (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, 2565) และระบุไว้ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ที่ให้ความสำคัญด้านการเกษตรกับการยกระดับความสามารถในการแข่งขัน ตลอดจนโซ่การผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร โดยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการผลิตสินค้าและแปรรูปตลอดโซ่คุณค่า รวมถึงการพัฒนาระบบโลจิสติกส์การเกษตร เพื่อลดการสูญเสีย ลดขั้นตอนและระยะเวลา ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของสถานที่เก็บรวบรวม/รักษาสินค้า และผลิตภัณฑ์เกษตรที่ได้คุณภาพและมาตรฐาน สร้างการเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและกระจายรายได้ให้กับภาคเกษตรของไทย (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2565) สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติการด้านการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564 - 2567 ที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับสังคมและการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ทั้ง 3

ด้าน อันได้แก่ เศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และ เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals-SDGs) ของสหประชาชาติ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทย มีความมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

กัญชา เป็นพืชล้มลุกชนิดหนึ่งที่ให้ดอก สกุล Cannabis อยู่ในวงศ์ Cannabaceae มี 3 สายพันธุ์ที่พบบ่อย ได้แก่ สายพันธุ์ซาติวา (Cannabis Sativa) สายพันธุ์อินดิกา (Cannabis Indica) และสายพันธุ์รูเดราลิส (Cannabis Ruderalis) (กระทรวงสาธารณสุข, 2565ก) กัญชา เป็นหนึ่งในพืชที่มนุษย์เพาะปลูกกันมาเป็นเวลานาน เพื่อใช้ประโยชน์จากเส้นใยและทำเป็นยา ในศตวรรษที่ 19 กัญชาได้รับการยอมรับจากการแพทย์แผนตะวันตกอย่างแพร่หลาย เนื่องจากมีการทดลองอย่างเป็นระบบ ปี ค.ศ. 1964 มีการค้นพบสารออกฤทธิ์ในกัญชาเตตระไฮโดรคannabinol (Tetrahydrocannabinol; THC) ซึ่งออกฤทธิ์ต่อตัวรับ Cannabinoid 1 (CB1) และ Cannabinoid 2 (CB2) ที่มีอยู่ในระบบประสาทและระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้มีความสนใจทางด้านเภสัชวิทยาของกัญชาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ธนน คงเจริญสมบัติ, 2562)

ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในอาเซียนที่ประกาศให้กัญชาทางการแพทย์สามารถทำวิจัยได้ และประกาศให้กัญชาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้ทั่วโลกให้ความสนใจอุตสาหกรรมการผลิตกัญชาในประเทศไทย เนื่องจากมีชื่อเสียงในการปลูกและพัฒนาสายพันธุ์กัญชาที่ให้สาร CBD และ THC สูง กอปรกับมีภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบเขตร้อนที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก มีค่าจ้างแรงงานต่ำ ส่งผลดีต่อต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่และรายย่อย เกิดความสนใจในอุตสาหกรรมกัญชาของไทย ปัจจุบันมีผู้สนใจขอรับใบอนุญาตปลูกกัญชาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากกองควบคุมวัตถุเสพติด กระทรวงสาธารณสุข ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน 2565 พบว่า มีการขออนุญาตผลิต (ปลูก) กัญชาเพื่อการพาณิชย์ ทั้งหมด 1,345 แห่ง มีพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตให้ปลูกกัญชามากกว่า 946,443 ตารางเมตร จำนวนมากกว่า 955,438 ต้น (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2565)

ประวัติการใช้ประโยชน์จากกัญชาทางการแพทย์ในประเทศไทยมีมายาวนานกว่า 360 ปี ระบุไว้ในตำรายาโบราณเล่มแรก คือ ตำราพระโอสถพระนารายณ์ โดยถูกนำมาเป็นเครื่องยาที่ใช้ร่วมกับสมุนไพรอื่น ๆ เพื่อแก้สมมูฏฐานวตะ เช่น อาการนอนไม่หลับ อาการทางลม เส้นประสาท ลมจากอารมณ์ เสริมฤทธิ์ยาอื่น เจริญอาหาร และช่วยในการนอนหลับ (พิพัฒน์ นนทนาธรณ์, 2564) และจากงานวิจัยการใช้กัญชาของแพทย์แผนปัจจุบันพบว่า กัญชามีประสิทธิภาพในการบรรเทา อาการปวดเรื้อรัง แก้กลิ้นไส้อาเจียนจากยาเคมีบำบัด กระตุ้นความอยากอาหาร บรรเทาอาการเกร็งจากโรคปลอกประสาทเสื่อมแข็ง (Multiple Sclerosis) และรักษาโรคลมชักบางชนิด (ธนน คงเจริญสมบัติ, 2562) ในอีกมุมหนึ่งมีการศึกษาปัญหากฎหมายการเปิดเสรีกัญชาของประเทศไทยพบว่า ผลกระทบจากการเปิดเสรีกัญชา จะมีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ผู้เสพจะเกิดความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ (ศิวิชัย นุกุลกิจ, 2563)

สำหรับประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ กัญชาถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจประเภทสมุนไพรที่รัฐบาลให้การส่งเสริม โดยมีคณะกรรมการบูรณาการนโยบายพืชกัญชาและกัญชง คอยขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมการใช้พืชกัญชา เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์ เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม เร่งสร้างการรับรู้ความเข้าใจ มีคำแนะนำให้กับประชาชน วางมาตรการที่เหมาะสม เพื่อให้การปลูกและการใช้งาน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชุมชนและระดับอุตสาหกรรม ภายใต้การกำกับดูแลด้านมาตรฐาน (อนันต์ชัย อัครเมธิน, 2562ก)

ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2565) ได้พยากรณ์ มูลค่าการค้าตลาดอุตสาหกรรมกัญชา-กัญชงของประเทศไทยตลอดปี 2565 ไว้ว่า มีมูลค่ารวม อยู่ที่ 28,055 ล้านบาท แบ่งเป็นผลิตภัณฑ์ต้นน้ำ (ช่อดอกแห้ง, ใบแห้ง, เมล็ด, อื่น ๆ) มีมูลค่าอยู่ที่ 9,615 ล้านบาท ผลิตภัณฑ์กลางน้ำ (สารสกัดเข้มข้น, น้ำมันกัญชา/กัญชง, เส้นใยกัญชง) มูลค่าอยู่ที่ 14,690 ล้านบาท และผลิตภัณฑ์ปลายน้ำ (ยารักษาโรคและอาหารเสริม, อาหารและเครื่องดื่ม, ผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง, เครื่องนุ่งห่มและของใช้อื่น ๆ) มูลค่าอยู่ที่ 3,750 ล้านบาท อันส่งผลต่อธุรกิจและการลงทุนที่แทรกตัวตลอดทั้งโซ่อุปทานกัญชา สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการสร้างรายได้ และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นสิ่งทีภาครัฐให้ความสำคัญ เพราะเป็นแนวคิดการพัฒนาจากรากฐาน สร้างความเข้มแข็งสู่ระบบเศรษฐกิจระดับประเทศ ดังนั้น รัฐบาลมักมีนโยบายสำคัญไปปฏิบัติผ่านองค์การภาคประชาชนหรือวิสาหกิจชุมชนเป็นหลัก เช่นเดียวกับนโยบายส่งเสริมการปลูกกัญชงกัญชาทางการแพทย์ที่ภาครัฐเปิดโอกาสให้วิสาหกิจชุมชนสามารถยื่นขอใบอนุญาตผลิต (ปลูก) กัญชาทางการแพทย์จากกระทรวงสาธารณสุข และคณะกรรมการควบคุมยาเสพติด สู่พืชอุตสาหกรรมในอนาคต (พิทยา สุนทรประเวศ, 2564) แต่ด้วยปัจจุบันมีหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการผลิต (ปลูก) กัญชาของวิสาหกิจชุมชน อาทิ ต้นทุนการนำเข้าสายพันธุ์ ต้นทุนที่เกิดจากวิธีการปลูก การเก็บเกี่ยว และวัสดุปลูกที่แตกต่าง ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพผลผลิตและราคา นอกจากนี้ยังรวมถึงจำนวน การสั่งซื้อ ระดับของอุปสงค์และอุปทาน รวมถึงแหล่งผลิตและสถานที่ตั้ง เกิดเป็นปัญหาด้านต้นทุน และราคาของผลผลิตกัญชา (Jive420, 2566)

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า กัญชาคือพืชเศรษฐกิจสมุนไพรที่สร้างประโยชน์ทางการแพทย์ และมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ ถูกผลักดันให้เป็นพืชอุตสาหกรรมที่ต้องตามกฎหมาย โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตกัญชาในส่วนของต้นน้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนโดยตรง แต่เนื่องจากการผลิต (ปลูก) กัญชาของวิสาหกิจชุมชน ถูกควบคุมด้วยข้อกำหนด กอปรกับการขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิต คุณภาพของผลผลิต เกิดความไม่แน่นอนของราคา และรวมถึงผลกระทบด้านสังคมที่มีต่อกัญชา ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิต (ปลูก) กัญชา และสร้างความเชื่อมั่นให้กับทุกฝ่ายตลอดทั้งโซ่อุปทานจึงเป็นสิ่งสำคัญ การจัดการโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพในอุตสาหกรรมต้นน้ำผลผลิตกัญชา จะเป็นการหาจุดสมดุลและสร้างความเชื่อมั่นให้กับทุกฝ่าย ช่วยเพิ่มมูลค่า ลด ต้นทุน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สร้างอุตสาหกรรมกัญชาให้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

ครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นำพาอุตสาหกรรมกัญชาของประเทศไทย สู่ความยั่งยืน

1. การจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตร

สินค้าเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของไทยทั้งในด้านการส่งออกและการบริโภคในประเทศ เป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการผลิตสินค้าเพื่อบริโภคอุปโภค สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องตลอดโซ่อุปทาน ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน กลุ่มอุตสาหกรรมทางการเกษตรอยู่ในภาวะการแข่งขันที่รุนแรง ทำมูลค่าหรือราคาของสินค้าทางการเกษตรตกต่ำจากสภาพดินฟ้าอากาศ รวมถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ ดังนั้น ผู้ประกอบการผลิตสินค้าเกษตรและเกษตรกร จำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และพัฒนาเทคนิคการผลิต การบริหารจัดการและการตลาดที่ดี เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและคุณภาพให้กับสินค้าทางการเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ลดต้นทุน เพิ่มรายได้ สร้างความได้เปรียบ ด้านการแข่งขัน (ศูนย์สารสนเทศการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่ต้องการการพัฒนามิติภาคการผลิตและบริการเป้าหมาย ประกอบด้วย หมุดหมายที่ 1 เป็นผู้นำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง ส่วนหมุดหมายที่ 5 เป็นประตูการค้า การลงทุน และยุทธศาสตร์ทางโลจิสติกส์ที่สำคัญของภูมิภาค และในมิติโอกาสและความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี, 2565) สอดคล้องกับฉันทธร ติณภพ และคนอื่น ๆ (2559) ที่ระบุว่า การพัฒนาสินค้าเกษตร ต้องให้ความสำคัญกับการจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตรเกี่ยวกับระบบการผลิต การจัดเก็บ การแปรรูป และการส่งสินค้าเกษตรให้ลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเชิญ ไกรนรา (2558) ที่ระบุว่า การจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตรเป็นเครือข่ายของอุปสงค์และอุปทานของสินค้าเกษตรที่มีความซับซ้อนและเป็นพลวัต มีความเชื่อมโยงทางธุรกิจเกี่ยวข้องกับการจัดหาสินค้า และบริการตามความต้องการของผู้บริโภคคนสุดท้าย ทั้งนี้ การจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตรครอบคลุมการเคลื่อนย้ายทั้งหมด รวมถึงการเก็บรักษาวัตถุดิบ การจัดการสินค้าคงคลัง และสินค้าสำเร็จรูป จากจุดที่ผลิตไปยังจุดการบริโภค แต่ในปัจจุบันเกษตรกรยังคงขาดองค์ความรู้ การจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตร โดยผู้ผลิตสินค้าเกษตรต้องมีการบริหารจัดการ (Management) การวางแผนการทำงานล่วงหน้า มีการจัดโครงสร้างบุคลากรภายในกลุ่มที่ดี มีการมอบหมายงานที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ มีการตรวจสอบและควบคุมตลอดทั้งโซ่อุปทาน ตั้งแต่การวางแผน การเตรียมปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยว การจัดเก็บ เพื่อสร้าง ความน่าเชื่อถือและปลอดภัย

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การจัดการโซ่อุปทานการผลิตสินค้าเกษตรนั้น มีรูปแบบที่เป็นพลวัต เชื่อมโยงทางธุรกิจและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาปัจจัยการผลิต และงานบริการผู้ผลิตสินค้าเกษตรจำเป็นต้องรู้หลักการบริหารจัดการ มีการวางแผน การจัดโครงสร้างการดำเนินงาน การบริหารงานบุคคล มีการบริหารกิจกรรมด้านการเก็บเกี่ยว การจัดเก็บ การเคลื่อนย้าย และการขนส่ง รวมถึงมีการควบคุมติดตามการดำเนินงานของทุกฝ่าย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

ตลอดโซ่อุปทาน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่สอดคล้องสัมพันธ์กันและเป็นระบบ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย ก่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ สามารถตรวจสอบได้ เป็นการลดเวลา เพิ่มมูลค่าและราคา สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันให้กับสินค้าเกษตร

2. ห่วงโซ่คุณค่าวิสาหกิจชุมชนกัญชา

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า กิจการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคล ในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548) วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นแนวคิด ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากประกาศกระทรวงสาธารณสุขเรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 พ.ศ. 2563 อนุญาตให้วิสาหกิจชุมชนที่ร่วมจดทะเบียนกับหน่วยงานของรัฐหรือสถาบันการศึกษาที่ได้รับอนุญาต สามารถปลูกกัญชาเชิงพาณิชย์ได้ ทำให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตกัญชาในวิสาหกิจชุมชนจากภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การเกษตรภาคอุตสาหกรรมที่เกษตรกร สามารถมีรายได้จากพืชเศรษฐกิจใหม่ อีกทั้งแนวคิดวิสาหกิจชุมชนกัญชา นี้ ยังช่วยให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการการปลูกกัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน และมีความรับผิดชอบต่อสังคม (พิทยา สุนทรประเวศ, 2564)

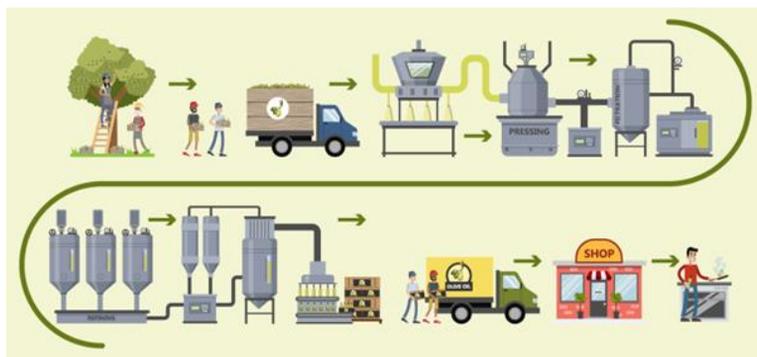

Figure 1 Value Chain of Agribusiness (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2564)

จาก Figure 1 ห่วงโซ่คุณค่าของธุรกิจเกษตร สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (2564) ระบุว่า ห่วงโซ่คุณค่าของธุรกิจเกษตร ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) กระบวนการก่อนการผลิต (Pre-production Process) คือ การดำเนินการก่อนที่จะมีการผลิตซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมวัตถุดิบ รวมถึงการเตรียมสถานที่ เงินทุน แรงงานคน และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ให้มีคุณภาพและปริมาณที่เหมาะสมก่อนทำการเพาะปลูก (2) กระบวนการผลิต (Production) คือ การดำเนินการเพื่อเปลี่ยนวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตให้กลายเป็นสินค้าหรือบริการที่พร้อมนำไปจำหน่าย เช่น การแปรรูปผลผลิต ซึ่งปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยี นวัตกรรม และระบบสารสนเทศมาใช้เพื่อเพิ่ม

ประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มความสะดวกสบายให้กับเกษตรกร และ (3) กระบวนการหลังการผลิต (Post-production Process) คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นหลังการผลิต และการแปรรูปเพื่อส่งมอบสินค้า หรือบริการทางการเกษตรที่มีคุณภาพให้กับผู้บริโภค โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดี และความพึงพอใจสูงสุด ประกอบด้วย การดำเนินการสำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่ (1) โลจิสติกส์ขาออก เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้มั่นใจว่าผู้บริโภคจะได้รับสินค้าที่มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน (2) การบริหารจัดการขนส่ง การกระจายสินค้า และการเก็บรักษา ที่มีประสิทธิภาพ และ (3) การสร้างตราสินค้า การสร้างภาพลักษณ์ของสินค้า และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อช่วยให้สินค้าเป็นที่รู้จักและจดจำ เกิดความมั่นใจในสินค้าและบริการ ห่วงโซ่คุณค่า คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เพื่อร่วมสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต ซึ่งอาจเกิดจากผู้ประกอบการรายเดียวหรือหลาย ๆ รายรวมตัวกัน โดยแบ่งขอบเขตกิจกรรม แล้วส่งต่อคุณค่า ในแต่ละขั้นตอนต่อเนื่องกันไป

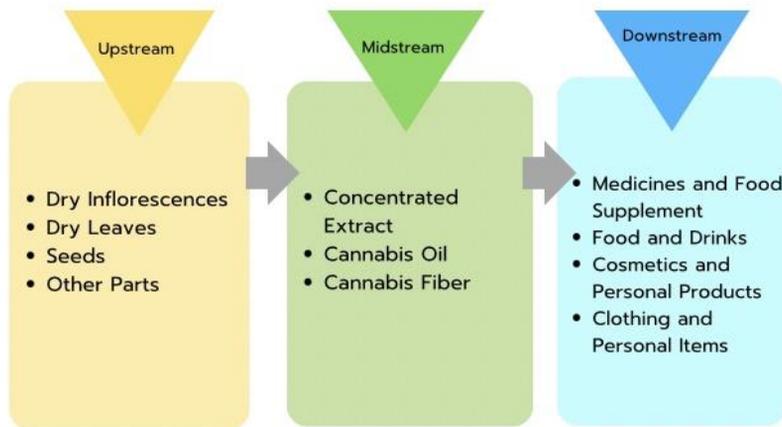

Figure 2 Value Chain Cannabis in Thailand

(โครงการพัฒนาศูนย์ข้อมูลเชิงลึกอุตสาหกรรมชีวภาพ, ม.ป.ป.)

จาก Figure 2 ห่วงโซ่คุณค่ากัญชาในประเทศไทย โครงการพัฒนาศูนย์ข้อมูลเชิงลึกอุตสาหกรรมชีวภาพ (ม.ป.ป.) ได้ระบุลักษณะสำคัญทั้งหมด 3 กลุ่มอุตสาหกรรม คือ (1) กลุ่มอุตสาหกรรมต้นน้ำ อาทิ ช่อดอกแห้ง ใบแห้ง เมล็ด และส่วนอื่น ๆ (2) กลุ่มอุตสาหกรรมกลางน้ำ อาทิ สารสกัดเข้มข้น น้ำมันกัญชา และเส้นใยกัญชา และ (3) ส่วนอุตสาหกรรมปลายน้ำ อาทิ กลุ่มยารักษาโรคและเครื่องสำอาง กลุ่มอาหารและเครื่องดื่ม กลุ่มเครื่องสำอางและผลิตภัณฑ์ส่วนบุคคล กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม และของใช้ส่วนตัว โดยห่วงโซ่คุณค่าของกัญชาเกิดจากการนำองค์ประกอบต่าง ๆ ของต้นกัญชามาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในอุตสาหกรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมปลายทางจำนวนมาก มีการคาดการณ์ภาพรวมอุตสาหกรรมกัญชาในประเทศไทยจะมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าในปี พ.ศ. 2568 จะมีมูลค่าการตลาดเพิ่มขึ้นถึง 42,851 ล้านบาท โดยกลุ่มอุตสาหกรรมปลายน้ำจะมีการเติบโตขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับขวัญจิตร พิศาลเอก

(2562) ที่ระบุว่า การส่งเสริมนโยบายทางด้านกัญชา ต้องทำการศึกษาความเป็นไปได้ของสภาพแวดล้อมตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ของกัญชา ศึกษาสถานะการผลิต การแข่งขัน การตลาด แนวโน้มความต้องการผลิตภัณฑ์จากกัญชาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงกฎหมาย กฎระเบียบ นโยบาย และมาตรการสนับสนุน ข้อจำกัด สภาพปัญหา อุปสรรคในการพัฒนา รวมทั้งฐานข้อมูลเชิงลึก และจัดทำแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมกัญชาของไทยให้เอื้อต่อการลงทุน และเติบโตอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีมา วงศ์อินตา และคนอื่น ๆ (2558) ที่ระบุว่า ธุรกิจภาคการเกษตร จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการเชื่อมโยงกิจกรรมภายในและภายนอกองค์กร ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ตามแบบจำลองห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain Model) ของ Porter (1985) โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่าเพิ่มในทุกขั้นตอนของการผลิต และการตลาดเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มของสินค้าและบริการที่ตรงความต้องการของตลาด สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างทันทั่วถึง และเกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Sterling et al. (2018) ที่สรุปห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมกัญชาประเทศแคนาดาไว้ว่า มีความคล้ายคลึงกันกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ รวมกันประกอบด้วยภาคเกษตร อาหาร และยา ซึ่งลักษณะของอุตสาหกรรมนี้ ทำให้ธุรกิจสามารถต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ได้ อุตสาหกรรมกัญชาจำเป็นต้องยอมรับแนวทางที่เป็นระบบของห่วงโซ่คุณค่า เพื่อเพิ่มโอกาสทางการค้า ลดความเสี่ยง เพิ่มประสิทธิภาพ และลดต้นทุนการดำเนินงาน เพิ่มโอกาสทางการตลาด และความสามารถในการแข่งขัน ภายใต้ความต้องการของผู้บริโภค และกฎระเบียบข้อกฎหมาย

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ห่วงโซ่คุณค่าวิสาหกิจชุมชนกัญชา เริ่มตั้งแต่กระบวนการก่อนการผลิต กระบวนการผลิต และกระบวนการหลังการผลิต ซึ่งมีความเชื่อมโยงกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกองค์กร ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญที่จำเป็นและตลอดห่วงโซ่คุณค่า ได้แก่ การบริหาร การขนส่ง การกระจายสินค้า การเก็บรักษา การสร้างตราสินค้าและภาพลักษณ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การบริหารช่องทางการจัดจำหน่าย และงานบริการหลังการขาย รวมถึงกิจกรรมด้านการบริการและการสร้างความมั่นใจในผลิตภัณฑ์กัญชา ซึ่งการบริหารระบบห่วงโซ่คุณค่าที่ดี ต้องมีการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าและผู้มีส่วนได้เสีย มีการศึกษากฎระเบียบนโยบายทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดประเด็นสำคัญด้านความยั่งยืน ที่มีผลกระทบต่อองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดห่วงโซ่คุณค่า และจัดทำกลยุทธ์เพื่อสร้างความยั่งยืน ลดความเสี่ยง ลดต้นทุน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนกัญชา

3. การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชาอย่างยั่งยืน

จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ของสหประชาชาติ อันเป็นการนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2565) ในมิติของการบริหารจัดการโซ่อุปทานอย่างยั่งยืน United Nations Global Compact (2015) ได้ให้ความหมายของการจัดการโซ่อุปทานอย่างยั่งยืนไว้ว่า การจัดการผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการ

กำกับดูแลกิจการที่ดี ตลอดจนวิถีชีวิตของสินค้าและบริการ โดยเริ่มตั้งแต่การจัดซื้อ การผลิต การจัดเก็บ การขนส่ง และการจัดจำหน่าย ความยั่งยืนของโซ่อุปทานเป็นสิ่งที่ธุรกิจต้องการ และเป็นความคาดหวังของสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรมและสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับกฎหมายและข้อปฏิบัติตามหลักการสากล ประโยชน์ที่ได้จากการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน อย่างยั่งยืน ประกอบไปด้วย การลดความเสี่ยงที่ธุรกิจจะหยุดชะงัก เนื่องจากผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้ทุกกิจกรรมตลอดโซ่อุปทานมีบทบาทเฉพาะ ในการจัดการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่การจัดซื้อจัดหาวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การบริหารการขนส่งไปข้างหน้าและการขนส่งย้อนกลับ การส่งคืนสินค้าเสียหาย และการส่งคืนสินค้าคงคลัง ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงการบริหารจัดการการทำลายผลิตภัณฑ์ และการจัดการผลิตภัณฑ์ ที่ถูกละทิ้งผ่านกระบวนการรีไซเคิล และการฟื้นฟูผลิตภัณฑ์ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งทุกกิจกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการสร้างโลจิสติกส์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยั่งยืน (Navavongsathia et al., 2022) ส่งผลต่อการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ช่วยสร้าง และปกป้องตราสินค้า (Brand Value) เป็นการพัฒนาผลิตภาพแรงงาน และลดต้นทุน ในกระบวนการดำเนินธุรกิจ

ปัจจุบันภาครัฐมุ่งส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพืชกัญชงและกัญชาเชิงอุตสาหกรรม แห่งอาเซียน ในแนวทางการทำงานแบบคลัสเตอร์ตลอดทั้งโซ่อุปทาน ตามแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมพืชกัญชงสู่เชิงพาณิชย์ พ.ศ. 2566 - 2570 (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2565) โดยส่งเสริมการปลูกกัญชาเชิงพาณิชย์ในประเทศไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ให้ยื่นคำขออนุญาต ณ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข และต้องมีคุณสมบัติเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งหมายรวมถึงวิสาหกิจชุมชน โดยมีความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานของรัฐหรือสถาบันอุดมศึกษา (ประกาศกระทรวงสาธารณสุข, 2564) กองควบคุมวัตถุเสพติดได้ระบุว่า โซ่อุปทานกัญชาในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่การนำเข้าจนถึง การส่งออก ผ่านขั้นตอนการขออนุญาตเพื่อการนำเข้า, ครอบครอง, ผลิต (ปลูก), ผลิต (แปรรูป/สกัด), ผลิต (ปรุง) และการส่งออก โดยผู้ประกอบการเกี่ยวกับการรวบรวม ขยาย นำเข้า ส่งออก หรือ นำผ่านเมล็ดพันธุ์ควบคุม ต้องขออนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมายก่อนการประกอบกิจการ 5 ประเภท ได้แก่ รวบรวม ขยาย นำเข้า ส่งออก และนำผ่านซึ่งเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า (กระทรวงสาธารณสุข, 2565) สอดคล้องกับชัยวัฒน์ สิวเจริญสุข (2564) ที่ได้ระบุถึงห่วงโซ่อุตสาหกรรมธุรกิจกัญชาไว้ 3 ส่วน ได้แก่ (1) อุตสาหกรรมต้นน้ำ คือ กิจกรรมการจัดการเมล็ดพันธุ์ เพาะปลูก จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ เพื่อนำมา เพาะปลูกในเชิงพาณิชย์ (ขายทั้งต้นหรือบางส่วนกัญชง) รวมถึงการพัฒนาสายพันธุ์พืชเป็นของตนเอง เพื่อให้ได้ค่า CBD หรือ THC ตรงตามความต้องการของตลาด (2) อุตสาหกรรมกลางน้ำ คือ โรงสกัด สารสกัด น้ำมัน หรือผู้ประกอบการที่ทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบขั้นต้น เช่น การสกัดสาร CBD ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มสูงและถูกนำไปใช้ในอุตสาหกรรมต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก และ (3) อุตสาหกรรมปลายน้ำ คือ กลุ่มที่นำสารสกัด หรือผลิตภัณฑ์กัญชาขั้นกลางมาเป็นวัตถุดิบ หรือ ส่วนผสมในผลิตภัณฑ์ของตน เพื่อเพิ่มสายผลิตภัณฑ์ใหม่

จากการศึกษาของอนันต์ชัย อัครเมธิน (2562ข) ได้ระบุแนวทางการจัดการโซ่อุปทานกัญชาของประเทศไทยไว้ว่า ต้องมีการดำเนินงานครอบคลุมตลอดโซ่อุปทาน (Supply Chain) เริ่มตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ คือ การวิจัย พัฒนา คัดเลือกสายพันธุ์ และการปลูกต้นกัญชา เพื่อให้ได้ผลผลิตกัญชาที่มีสารสำคัญเหมาะสมที่จะใช้ในทางการแพทย์ ปราศจากการใช้สารพิษ ตรงตามมาตรฐาน และสามารถปลูกได้ในสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศของประเทศไทย จะเป็นการลดต้นทุนการผลิต วัตถุดิบให้ต่ำลงและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต สอดคล้องกับ Greenfield and Zwieli (2021) ที่ระบุแนวทางการจัดการโซ่อุปทานอุตสาหกรรมกัญชาต้นน้ำในส่วนการเพาะปลูกของประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ว่า ผู้ปลูกต้องรับใบอนุญาตให้ปลูกและเก็บเกี่ยว มีการวางแผนการลงทุนและค่าใช้จ่าย การสร้างโรงเรือนและสิ่งอำนวยความสะดวก คลังสินค้า และอุปกรณ์มีการตรวจสอบผลผลิต ให้มีคุณภาพ ปราศจากยาฆ่าแมลงและสิ่งปนเปื้อนอื่น ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (FDA) หรือกระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกา (USDA) ในส่วนขั้นตอนการขนส่งกระจายสินค้าและการจำหน่าย ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดหรือกฎหมายที่ระบุไว้ เนื่องจากกัญชาเป็นสิ่งถูกกฎหมายเฉพาะในบางรัฐเท่านั้น การเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์กัญชาระหว่างรัฐยังคงผิดกฎหมายภายใต้กฎหมายของรัฐบาลกลาง ยานพาหนะขนส่งสินค้าใด ๆ ที่ใช้ในการขนส่งผลิตภัณฑ์กัญชา ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลโดยกระทรวงคมนาคมของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ในการจัดการโซ่อุปทานกัญชา จะต้องมีการศึกษาการประเมินความเสี่ยง ศึกษากฎระเบียบ รวมถึงการติดตามข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีการวางแผนธุรกิจ และการพัฒนาแผนการดำเนินงาน และการจัดการโซ่อุปทานอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นและช่วยให้ธุรกิจดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับประเทศไทย สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (2565) ได้ระบุถึงแนวทางการจัดการภาคการเกษตรตามโมเดลเศรษฐกิจ BCG ผ่านแนวคิดการทำเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) โดยใช้ข้อมูล (Big Data) สร้างให้เกิดการเกษตรแม่นยำ (Precision Farming) ครอบคลุมเศรษฐกิจใหม่ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ (1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio-economy) ที่มุ่งเน้นการสร้างมูลค่า เพิ่มประสิทธิภาพ ยกระดับการผลิต (2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบชนิดต่าง ๆ ตลอดวัฏจักรชีวิต และการนำวัสดุเหลือทิ้งมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ลดของเสียและขยะเป็นศูนย์ (3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) มุ่งเน้นการสร้างสมดุลและยั่งยืน ผ่านกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นเป้าหมายสูงสุด (4) เศรษฐกิจอัจฉริยะ (Intelligent Economy) เน้นการนำความรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศ มาอำนวยความสะดวก ช่วยการวางแผนและการจัดการระบบ (5) เศรษฐกิจร่วมใช้ประโยชน์ (Sharing Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจที่อิงการให้บริการทางเลือกต่าง ๆ มาหมุนเวียนใช้ซ้ำ หรือแบ่งปันระหว่างบุคคล และธุรกิจ เช่น แอปพลิเคชัน และ (6) เศรษฐกิจผู้สูงอายุ (Silver Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของสังคม สอดคล้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2557) ที่ระบุว่า การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชาสู่ความยั่งยืนตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่

องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของ Edward Barbier คือ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศน์วิทยาของโลก สอดคล้องกับอนันต์ชัย อัศวเมฆิน (2562x) ที่ระบุเรื่องนโยบาย และทิศทางการใช้กัญชาทางการแพทย์ไว้ว่า ระบบการบริหารจัดการโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) ของเกษตรกรผู้ผลิต (ปลูก) กัญชา จะช่วยให้ผู้ผลิต หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ กำกับดูแล นักวิจัย ผู้จัดจำหน่าย และผู้ป่วย สามารถติดตามสถานะการปลูกกัญชาตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงการออกวางจำหน่ายช่วงปลายน้ำ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการโซ่อุปทานที่ดี นอกจากจะช่วยเพิ่มความโปร่งใส (Transparency) สามารถตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) สามารถลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐในการควบคุมกำกับดูแลผลิตภัณฑ์กัญชา ลดความกังวล สร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคมแล้วยังส่งผลดีทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมอีกด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชาอย่างยั่งยืน เป็นการจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืน 3 ด้าน ควบคู่ไปพร้อมกันตลอดโซ่อุปทานต้นน้ำ คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ คือ มุ่งเน้นการเพิ่มมูลค่า ลดต้นทุน ผ่านกระบวนการจัดการโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพ มีการวางแผนศึกษาตลาด ศึกษาความเสี่ยง และควบคุมการดำเนินงานและคุณภาพของผลิตภัณฑ์กัญชาให้ตรงตามความต้องการของตลาด (2) ด้านสังคม คือ ความรับผิดชอบต่อด้านจริยธรรม การศึกษากฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ มีความโปร่งใส อุตสาหกรรมการผลิต (ปลูก) กัญชาต้องสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ เพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคและสังคม และ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ สร้างกระบวนการผลิต (ปลูก) กัญชา ต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี สร้างความยั่งยืนบนรากฐานทรัพยากรชีวภาพ เน้นการบริหารจัดการขนส่งสินค้าเพื่อสิ่งแวดล้อม (Green Transportation Management) ให้มีความสำคัญในรายละเอียดที่ครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เริ่มตั้งแต่การขออนุญาตเพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมาย มีการวางกลยุทธ์ตั้งแต่การวางแผนธุรกิจ การคัดเลือกสายพันธุ์ และเมล็ดพันธุ์ การวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูก คัดเลือกวัสดุอุปกรณ์การปลูกที่ดีที่สุดให้เหมาะสมกับต้นทุนการผลิต มีการตรวจสอบคุณภาพอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ผลผลิตกัญชาที่ได้มีคุณภาพสูงสุด ปราศจากสารพิษ และสารเคมีตกค้าง พัฒนาระบบการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส (Transparency) และสามารถตรวจสอบผลย้อนกลับได้ (Traceability) มีการศึกษากฎระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดโซ่อุปทานกัญชา ตั้งแต่การนำเข้า ครอบครอง สกัด จัดเก็บ เคลื่อนย้าย ส่งออกและการทำลาย ให้ตรงตามข้อกำหนด ไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีการติดตามข่าวสารความเป็นไป ของอุตสาหกรรมกัญชา เพื่อประเมินความเสี่ยงในการดำเนินอุตสาหกรรมการผลิตกัญชาอยู่ตลอดเวลา โดยทั้งหมดเป็นกระบวนการจัดการโซ่อุปทานแบบองค์รวม ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ นำไปสู่อุตสาหกรรมต้นน้ำผลิตผลกัญชาอย่างยั่งยืน

บทสรุป

การจัดการโซ่อุปทานต้นน้ำผลิตผลกัญชาของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน มีรูปแบบที่เป็นพลวัตรเชื่อมโยงธุรกิจและกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกองค์กรตลอดโซ่อุปทาน เพื่อลดความเสี่ยง ลดต้นทุน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับวิสาหกิจชุมชนกัญชาอย่างยั่งยืน วิสาหกิจชุมชนผลิต (ปลูก)

กัญชาต้องสร้างสมดุลความยั่งยืน ทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ คือ มุ่งผลิต (ปลูก) กัญชา ที่เน้นการเพิ่มมูลค่า และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ผ่านกระบวนการจัดการโซ่อุปทาน ที่มีประสิทธิภาพ เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ การวางแผนธุรกิจ การขออนุญาตผลิต (ปลูก) การคัดเลือกสายพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ และระบบวิธีการปลูกที่เหมาะสมกับต้นทุนของวิสาหกิจชุมชน มีกระบวนการจัดการด้านโลจิสติกส์ที่เป็นระบบ ตั้งแต่การบริหารการขนส่ง การเก็บรักษา การกระจายสินค้า โดยทุกขั้นตอนสามารถติดตามและควบคุมการดำเนินงานของทุกฝ่ายได้อย่างสอดคล้องสัมพันธ์ ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อลดเวลา ลดต้นทุน ลดความเสี่ยง สร้างโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (2) ด้านสังคม คือ ความรับผิดชอบต่อด้านจริยธรรม มีการศึกษาและดำเนินงานตามข้อกำหนดกฎหมาย มีความโปร่งใส อุตสาหกรรมการผลิต (ปลูก) กัญชาของวิสาหกิจชุมชนต้องสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่น และความปลอดภัยของผู้บริโภค และ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม คือ สร้างกระบวนการผลิต (ปลูก) กัญชา ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี มีการตรวจสอบคุณภาพสารตกค้างของผลผลิต และพื้นที่ปลูกกัญชาโดยรอบ รวมถึงมีกระบวนการทำลายกัญชาส่วนที่เหลือที่มีมาตรฐาน ภายใต้ระเบียบของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ใช้การบริหารจัดการการขนส่งสินค้า เพื่อสิ่งแวดล้อมตลอดโซ่อุปทาน ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการจัดการโซ่อุปทานแบบองค์รวม เพื่อสร้างสมดุลที่สอดคล้องสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับทุกฝ่าย ทั้งวิสาหกิจชุมชนผลิต (ปลูก) กัญชา สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่อุตสาหกรรมต้นน้ำผลิตผลกัญชาของวิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. (2565). *คู่มือการขอรับการปลูกอนุญาตการปลูกกัญชาสำหรับเกษตรกร*. กรมวิชาการเกษตร. https://mnfda.fda.moph.go.th/narcotic/wp-content/uploads/2022/06/Guidelines_seed_DOA.pdf
- ขวัญจิตร พิศาลเอก. (2562). *อนาคตพืชเศรษฐกิจใหม่กับอุตสาหกรรมแปรรูปกัญชา*. สถาบันอาหาร. <https://www.nfi.or.th/datas/files/Aug-TheFutureofCannabis.pdf>
- ชัยวัฒน์ สาวเจริญสุข. (2564, 2 กรกฎาคม). *กัญชาพืชเศรษฐกิจใหม่ โอกาสและความท้าทาย*. วิจัยกรุงศรี. <https://www.krungsri.com/th/research/research-intelligence/hemp-2021>
- เชิญ ไกรนรา. (2558). *การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่การผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ในประเทศไทย*. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคกลาง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ฐิติมา วงศ์อินตา, ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์, สุชเช็น นิยมเดชา, บุนนที จันทร์กลับ, และโรสลาวาตี โตะแอ. (2558). การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าอาหารฮาลาล. *วารสารการขนส่งและโลจิสติกส์*, 8(1), 1-11.

- ธนน คงเจริญสมบัติ. (2562). กัญชาจากอดีตสู่ปัจจุบัน. *Thai Journal of Parenteral and Enteral Nutrition*, 27(2), 2-7.
- อัญชร์ ตินณภพ, ศิริลักษณ์ เมฆสังข์, และฉันทนา จันทร์บรรจง. (2559). การจัดการห่วงโซ่อุปทานโดยวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวอินทรีย์ในเขตภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารวิจัยและพัฒนาโดยกองกรรมในพระบรมราชูปถัมภ์*, 11(3) 319-330.
- ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การขออนุญาตและการอนุญาตผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครอง ซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 เฉพาะกัญชา พ.ศ. 2564. (2564, 26 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 138 ตอน 79ก. หน้า 1-38.
- ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 – 2570. (2565, 24 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 4.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (2548, 18 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก. หน้า 1.
- พิทยา สุนทรประเวศ. (2564). การพัฒนากัญชาทางการแพทย์ในวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 2(1), 84-102.
- พิพัฒน์ นนทนาธรณ์. (2564). เศรษฐกิจกัญชา ที่มาและที่ไป. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 26(2), 102-112.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2557). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/04-03.html>
- ศิริช นกุลกิจ. (2563). ปัญหากฎหมายการเปิดเสรีกัญชาของประเทศไทยเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา. *วารสารวิชาการปัญญาปณิธาน*, 5(2), 151-160.
- โครงการพัฒนาศูนย์ข้อมูลเชิงลึกอุตสาหกรรมชีวภาพ. (ม.ป.ป.). *ห่วงโซ่คุณค่าของกัญชาและกัญชง*. https://bioinnovationlinkage.oie.go.th/a_AttachPlant/Plant_6_20230829_205516_1.pdf
- ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. (2565, 21 กรกฎาคม). *ประเมินมูลค่าตลาดของอุตสาหกรรมกัญชา-กัญชง*. <https://cebft.utcc.ac.th/analysis.php?typeid=2>
- ศูนย์สารสนเทศการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2565, 17 พฤษภาคม). *สรุปสินค้าไทยที่มีศักยภาพและมีโอกาสขยายการส่งออก ด้วย FTA ในไตรมาสแรกของปี 2565*. กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. <https://www.dtn.go.th/th/content/category/detail/id/1564/cid/1567/iid/9456>.
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2565). *รายงานข้อมูลการนำเข้ากัญชา*. http://toiminta2.fda.moph.go.th/Reports/powerbi/MRJN/mrjn_bi_imp?rs:embed=true
- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้. (2564). *รู้จักกับ Value Chain ในการเกษตร*. <https://www.okmd.or.th/okmd-kratooktomkit/4057>

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2565). แผนปฏิบัติการด้านการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG พ.ศ. 2564-2570. สำนักงาน.

<https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/bcg/BCG-Action-Plan-2564-2570-256502-02.pdf>

สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2565). แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมพืชกัญชง สู่เชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2566-2570).

http://bioie.oie.go.th/oieqrqcode/uploadFile/oie732618228_1342641930.pdf

อนันต์ชัย อัครเมฆิน. (2562ก, 14 กันยายน). นโยบายและทิศทางการใช้กัญชาทางการแพทย์. เจาะลึกระบบสุขภาพ. <https://www.hfocus.org/content/2019/09/17729>

อนันต์ชัย อัครเมฆิน. (2562ข, 27 กันยายน). นวัตกรรมการวิจัยกัญชาเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์และการพาณิชย์ในไทยและต่างประเทศ. ระบบบริหารจัดการงานวิจัย มหาวิทยาลัยพะเยา.

http://wwmms.up.ac.th/research/files/Key-Note/Cannabis_Phayao_Jan_2020.pdf

Jive420. (2566, 8 พฤษภาคม). อัปเดตราคากัญชาในประเทศไทย 2023 : สายพันธุ์ยอดนิยม สายพันธุ์ราคาถูก สายพันธุ์ราคาแพง.

<https://growstuffshop.com/%e0%b8%a3%e0%b8%b2%e0%b8%84%e0%b8%b2%e0%b8%81%e0%b8%b1%e0%b8%8d%e0%b8%8a%e0%b8%b2-average-cannabis-price-in-thailand>

Greenfield, M. & Zwiulich, M. (2021, August 16). *Time to understand the cannabis supply chain*. Berdon Accountants and Advisors. Berdon.

<https://www.berdonllp.com/time-to-understand-the-cannabis-supply-chain/>

Navavongsathia, A., Trimetsoontorn, J., Rungruang, P., & Janthongpan, S. (2022). The impact of the covid19 pandemic on supply chain performance of the auto parts industries of Thailand. *International Scientific Journal about Logistics*, 7(4), 245-251.

Porter, M. E. (1985). Technology and competitive advantage. *Journal of Business Strategy*, 5(3), 60-78.

Sterling, B., LaPlain, D., Mitges, G., & Gooch, M. (2018, 9 January). *2018 - The year of recreational cannabis what are the risks? How is industry managing them ?*.

ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/322525580>

United Nations Global Compact. (2015). *Supply chain sustainability a practical guide for continuous improvement* (2nd ed.). The Association.

https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/issues_doc%2Fsupply_chain%2FSupplyChainRep_spread.pdf